

**МИСТЕЦТВО ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР**

У статті в методологічному вимірі визначаються складники категорії «якість педагогічної освіти». Особлива увага приділяється принципам практичного перетворення мистецтва в дієвий засіб досягнення у ВНЗ відповідної якості як процесу і результату фахової підготовки. Характеризуються провідні умови виконання мистецтвом в освітньому процесі своєї світоглядної, пізнавальної, естетичної, комунікативної та інших функцій.

Ключові слова: мистецтво, педагогічна освіта, якість педагогічної освіти.

В статье в методологическом измерении определяются составляющие категории «качество педагогического образования». Особое внимание уделяется принципам практического преобразования искусства в действенное средство достижения в вузах соответствующего качества как процесса и результата профессиональной подготовки. Характеризуются основные условия выполнения искусством в образовательном процессе своей мировоззренческой, познавательной, эстетической, коммуникативной и других функций.

Ключевые слова: искусство, педагогическое образование, качество педагогического образования.

In terms of methodology, are determined ingredients for «quality of pedagogical education». Are characterized the leading principles of transformation of art in effective means of professional and pedagogical training, such as the integration of artistic and professional competencies in the content of model specialist teacher; the primacy of emotional experience and professional attitude to ethnic and cultural values by means of art in the content of pedagogical education; the priority of aesthetic principles in organization of professional creativity of future teachers; the orientation of student's self creativity on mastering the synthesis of components of aesthetic and professional culture of the teacher; the art-technological and the art-methodological provision of professional training and upbringing of future teachers. Emphasis is given to practical transformation of art into an effective means of achieving adequate quality in higher education as a process and outcome of training. Are characterized the leading conditions of performance its ideological, cognitive, aesthetic, communication and other functions by the arts

in education.

Key words: *art, pedagogical education, the quality of pedagogical education.*

Досягнення якості педагогічної освіти в контексті європейської інтеграції України з орієнтацією на демократичні цінності є пріоритетним напрямом її сталого розвитку і культуротворення. Реалізація цієї мети є похідною від усвідомлення суб'єктами всіх рівнів управління професійною підготовкою вчителя виняткового значення в ній – у соціальному й особистісному вимірах – мистецтва.

Сам факт взаємозв'язку мистецтва, естетичної культури як його ядра, з якістю освіти вже давно не вимагає доведення: протягом тривалого часу він був і є у фокусі уваги численної кількості науковців – зарубіжних і вітчизняних філософів, культурологів, мистецтвознавців, соціологів, психологів, педагогів та ін.

Проте результати аналізу стану професійно-педагогічної підготовки у ВНЗ свідчать, що мистецтво ще не стало потужним засобом формування особистості вчителя. Винятком є тільки її неформальний складник. Але і в студентських театрах, літературних студіях, мистецьких вітальнях, музеях можна побачити далеко не всіх майбутніх педагогів. У цілях, змісті і технологіях формального чітко не віддзеркалюється орієнтація на синтез естетичної й професійно-педагогічної культур. В умовах кредитно-модульного навчання у змісті освіти домінують змістові модулі (модулі формування знань) і практично зовсім відсутні афективно, креативно і комунікативно-розвивальні засоби національної культури. Курс тільки на осмислення студентами навчального матеріалу – наслідок відсутності у педагогічних університетах стратегії і тактики забезпечення емоційного переживання ними фахових цінностей, побудова яких і враховує світоглядну, естетичну, пізнавальну, виховну та інші функції мистецтва.

Методологічний простір вирішення проблеми якості освіти окреслювався такими науковцями, як С. Гончаренко, В. Зайчук, І. Зязюн, В. Кремень, О. Ляшенко, О. Савченко та ін. [4; 7; 10; 14; 15; 20].

Структуру якості освіти і вищої освіти встановлювали В. Андрущенко, В. Звонніков, В. Максимова та ін. [2; 9; 16].

Питання моніторингу якості освіти були предметом пильної уваги О. Дубасенюк, Г. Красильнікової та багатьох інших науковців [5; 13].

Велике значення для пошуку якісних параметрів освітнього процесу у педагогічному ВНЗ мають естетико-культурологічні концепції (К. Акоюн, В. Мазепа, О. Пірадов та ін.) [1; 6; 19].

Психологічні засади естетичної культури особистості досліджували Г. Костюк, В. Моляко та ін. [12; 18].

Різні аспекти формування у майбутніх учителів естетичної культури засобами мистецтва були предметом наукового пошуку М. Галкіної,

Н. Дьячкової, І. Зайцевої, Л. Побережної, Я. Сопіної, Г. Сотської, Л. Фірсової та ін.

Естетична культура особистості у педагогічному вимірі розкривається в працях І. Зязюна, А. Комарової, Н. Миропольської та ін. [10; 14; 15; 20].

Цілі статті: 1. Окреслити у методологічному вимірі цілісну сукупність складників поняття якості педагогічної освіти як цільових орієнтирів векторів її естетизації. 2. Визначити систему принципів практичного перетворення мистецтва в реальний потужний засіб досягнення педагогічною освітою найвищого рівня якості. 3. Схарактеризувати провідні умови ефективного виконання мистецтвом у культурно-освітньому просторі педагогічного ВНЗ своїх соціальних й особистісно значущих функцій.

Перетворення сучасного педагогічного університету чи інституту в професійно-розвивальне інноваційне середовище починається з проектування стратегічної мети – формування в особистості кожного майбутнього вчителя такої сукупності соціокультурних і творчих – системних і функціональних характеристик, які віддзеркалюються в його честі і гідності, почутті любові до дітей і обраної професії, гордості за український народ, вітчизняну унікальну культурну спадщину, педагогічні, психологічні й інші наукові школи і здобутки, готовності до активного сприяння націєтворчості й власному професійно-педагогічному розвитку впродовж життя.

Виконання ВНЗ цього особливого соціального замовлення на учителя знаходиться у площині інтеграції естетичної й професійно-педагогічної культур як найвищих аксіологічних орієнтирів фахової підготовки.

Складність, багаторівневність і багатокomпонентність феномену «якість педагогічної освіти» є підставою для підходу до його тлумачення з філософських, загальнонаукових і конкретнонаукових методологічних позицій. Йдеться передусім про аксіологічний, цілісний, синергетичний, акмеологічний, культурологічний, суб'єкт-суб'єктний, технологічний, компетентнісний й особистісно-діяльнісний методологічні виміри цього поняття.

Аксіологічна парадигма підготовки педагога на мистецьких засадах зорієнтовує на виокремлення її ключових цінностей-цілей і цінностей-засобів. У смислових координатах теми статті якість педагогічної освіти виступає у ролі стратегічної цінності-цілі, а мистецтво – ключової цінності-засобу.

Педагогічна освіта як особлива цілісність є процесом і результатом фахової підготовки майбутніх учителів.

Аксіологічний, акмеологічний, культурологічний і компетентнісний підходи корелюються з поняттям якості освіти як результату педагогічного

й інших впливів на особистість студента. Синергетичний, особистісно-діяльнісний, цілісний, культурологічний, суб'єкт-суб'єктний, технологічний та інші підходи є методологічними регулятивами досягнення якості освіти як процесу.

Зокрема, у наведеному вище змісті суспільного замовлення вищій педагогічній школі накреслені акмеологічні орієнтири її неперервного поступу. Її розвиток в культурологічних координатах повинен забезпечити сформованість у випускників естетичної і професійно-педагогічної культур та їх синтез. Дуалізм культурологічного підходу до фахової підготовки виявляється в тому, що культура (передусім, національна) повинна пронизувати, крім результативного, всі інші компоненти – цільовий, змістовий і технологічний.

Зрозуміло, що цілісна сукупність різних компетентностей складає зміст моделі фахівця-педагога (його освітньо-кваліфікаційні характеристики). Науковці, працівники НАПН України, розробники компетентнісного підходу бачать результатом освіти особистість молодого вчителя, готового до гуманізації навчально-виховного процесу, формування в учнів 7 ключових компетентностей: загальнокультурної грамотності, уміння навчатися, здоров'язберігаючої, інформаційно-комунікативної, соціальної, громадянської й підприємницької.

Якість педагогічної освіти як процесу цілком залежить від ступеня його синергетичності, суб'єкт-суб'єктності й особистісної зорієнтованості. За І. Зязюном «система якості у вищому навчальному закладі – це система відношень між людьми, спрямована на досягнення синергетичних ефектів... професійно-педагогічна якість базується на особливій особистісній настанові людинотворення як змістово-сміслового начала професійної діяльності. Ця настанова в поєднанні з вільним володінням певною предметною сферою унеможлиблює повноцінну навчально-виховну взаємодію» [10, с. 401–402]. Тобто, це студентська система суб'єкт-суб'єктних відношень між викладачами і студентами, побудована на особистісно-діяльнісній основі й принципі співтворчості між ними. З синергетичних позицій, професійні навчання й виховання майбутнього вчителя як провідні діяльності у виші повинен відрізняти високий рівень їх самоорганізації. Йдеться насамперед про його самоосвіту і самовиховання.

Отже, у методологічному вимірі складниками якості педагогічної освіти як особливого суспільно й особистісно значущого процесу і результату слід вважати такі:

1. Аксіологічна обумовленість стратегії й тактики розвитку в координатах духовності, націєтворчості та дитиноцентризму.
2. Акмеологічна детермінованість моделей, концепцій і програм неперервного розвитку системи освіти, майбутніх педагогів і випускників ВНЗ.
3. Синергетичний механізм функціонування процесів професійного

навчання і виховання.

4. Цілісність наукової фундаментальності й етнокультурності змісту освіти та образності його розкриття.

5. Суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії в системах «викладач – студент», «студент (практикант) – учень», «викладач – суб'єкт управління освітнім закладом».

6. Культуроцентризм всіх складників процесу професійно-педагогічної підготовки (в його центрі – синтез естетичної й педагогічної культур).

7. Студентоцентризм (в центрі навчально-виховного процесу ВНЗ – передусім духовно-моральне, психічне, і фізичне здоров'я студентів, їх потреби в неперервному професійному розвитку засобами культури).

8. Особистісно-розвивальна спрямованість технологій і методик професійного навчання і виховання.

Прямо чи опосередковано, але мистецтво має відношення до кожного з перелічених складників якості освіти на етапах її проектування і досягнення. Однак повне розкриття значущого для оновлення педагогічної освіти потенціалу цього феномена залежить від опертя всіх суб'єктів управління нею на сукупність спеціальних принципів.

Принцип інтеграції мистецьких і професійних компетентностей у змісті моделі фахівця-педагога. Принцип зорієнтовує розробників освітньо-кваліфікаційних характеристик за різними напрямками підготовки педагогів на проектування системних компетентностей культурологічного плану. Їх прикладами є такі здатності до: створення засобами різних видів мистецтва образів-моделей моральних норм, навчальних правил, законів, визначень, формул тощо; естетизації власного професійно-педагогічного розвитку; розробки змісту програм будь-якої дисципліни на етнокультурних і мистецьких засадах; розкриття можливостей мистецтва для: створення педагогічних інновацій; формування у студентів почуттів національної гідності й гордості за свій народ, потреби в пошуку сенсу життя як служіння Україні й Дитині та ін.

Принцип первинності у змісті педагогічної освіти досвіду емоційного ставлення до фахових і етнокультурних цінностей мистецькими засобами. Принцип базується на психологічному положенні про те, що у професійній свідомості особистості студента передує не раціональний компонент (розуміння педагогічних явищ, процесів, законів, правил тощо), а емоційний (емоційне переживання певних цінностей). Він регулює побудову ієрархії складників змісту професійно-педагогічної освіти таким чином, щоб саме не знання (фахові, етнокультурні та ін.) і способи професійної діяльності, а досвід їх емоційного переживання на основі мистецтва знаходився на першому місці. Тільки на підґрунті наявності відповідного досвіду у майбутнього педагога й має місце якісне осмислення ним закономірностей, принципів, методів і форм особистісно-

розвивального впливу на дітей. Не змістовий, а афективно-розвивальний і евристичний модулі, за цим принципом «стоять на сторожі» особистої орієнтації професійно-педагогічної підготовки.

Принцип арт-технологічної та арт-методичної забезпеченості професійного навчання і виховання майбутніх учителів. Керуючись цим принципом, слід здійснювати оновлення технологій професійного навчання і виховання майбутніх учителів саме на мистецькому підґрунті. Останнє активно сприяє перетворенню інформації про професійно-педагогічну систему цінностей у вчасну систему ціннісних орієнтацій особистості студента. Проте це вимагає свідомої інтелектуальної роботи викладачів у напрямі створення художніх образів різних професійно-педагогічних цінностей. Теза – технології і методики навчання і виховання це мистецькі технології, які повинні усвідомлюватися працівниками системи педагогічної освіти на особистісному рівні. Опертя на відповідний принцип передбачає максимально можливе використання при розробці й реалізації технологій і методик педагогічної освіти продуктів національної музичної, художньої, декоративно-прикладної, літературної й інших видів творчості. За цим принципом, арт-технології та арт-методики фахової підготовки вчителя прямо сприяють її особистісно-орієнтованій акцентуації, формуванню у студентів смислотвірних мотивів само творчості – професійних самоосвіті і самовихованню.

Принцип пріоритетності естетичних засад в організації професійної творчості майбутніх педагогів. Професійна творчість – один із провідних чинників неперервного професійно-педагогічного розвитку майбутнього вчителя і вчителя-практика. Формування у студентів ВНЗ естетичної культури – передумова оволодіння ними готовністю до педагогічної творчості: створенню моделей цільових програм, методів, прийомів, засобів і форм розвивального навчання і виховання учнів.

Відповідна робота творчого характеру, з одного боку, вимагає від майбутнього педагога самореалізації естетичних можливостей, достатнього для розв'язання поставлених завдань рівня сформованості естетичної свідомості, естетичної активності й образного мислення. З іншого боку, сама педагогічна діяльність, зміст, методи і форми якої наповнені естетичними елементами, стимулює подальший розвиток естетичної компетентності й естетичної культури вчителя. Пріоритетність оволодіння студентами самоцінними знаннями про естетичну культуру суспільства, естетичну культуру людини, естетичну культуру особистості вчителя впливає з унікального значення почуття краси, культури почуттєвого освоєння змісту педагогічної освіти для набуття досвіду здійснення творчої педагогічної дії – проектувального, організаційного, стимулювального й іншого планів.

Принцип спрямованості самотворчості студентів на оволодіння синтезом складників естетичної й професійної культур учителя.

Передусім йдеться про синтез художньо-естетичного і педагогічного світогляду, систем знань про сутність і критерії прекрасного та сутність і критерії краси педагогічної дії, закономірності та принципи олюднення учнів взаємодією з красою природи з творів мистецтва, які повинні стати предметом професійної самоосвіти.

Предмет професійного самовиховання – насамперед сукупність особистісних якостей студента, в яких віддзеркалюються його потреби в оволодінні професійною культурою естетичними засобами, інтереси в сфері етики й естетики педагогічної дії, ідеали учителів, що здатні демонструвати її красу. Розвиток творчої педагогічної уяви, образного педагогічного мислення, сприйнятливості до краси учнівської й педагогічної дії є результатом самоосвіти і самовиховання майбутнього вчителя в їх єдності.

Проте, опертя на зазначені принципи буде ефективним лише при наявності сукупності таких умов:

1. Наявності системного моніторингу якості педагогічної освіти на різних рівнях функціонування.

2. Максимально можливого ресурсного забезпечення (фінансового, інформаційно-технічного, навчального, методичного, кадрового та ін.) процесу перетворення мистецтва в потужний засіб фахової підготовки студентів.

3. Зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень майбутніх учителів та рівня ефективності їх самотворчості і професійної творчості.

Загальною умовою виступає розробка стратегії розвитку педагогічної освіти в Україні, в якій чітко сформульовані її цільові орієнтири і засоби.

Отже, у методологічному аспекті проблема якості педагогічної освіти полягає в окресленні цілісної сукупності тих методологічних підходів, які дозволяють визначити її складники з позиції соціальної особистісної значущості. Роль таких складників грають суспільно й особистісно значущі цінності-цілі і цінності-засоби (мистецтво є провідною цінністю-засобом). На них і спрямовується вектор стратегії розвитку педагогічної освітньої галузі. У теоретичному контексті відповідна проблема полягає в з'ясуванні складників якості педагогічної освіти та тих критеріїв і показників за якими цю систему можна характеризувати.

Визначаючи мистецтво як провідний засіб досягнення якості підготовки вчителя, слід забезпечити управління її якістю за рахунок спеціальних принципів, які є регуляторами реального перетворення естетичної культури в провідний чинник формування культури професійно-педагогічної. Відповідні принципи вимагають підвищення компетентності викладачів вищої педагогічної школи у напрямі стимулювання особистісної орієнтації освітнього процесу, психології й

педагогіки мистецької освіти.

Опертя працівників вищої школи на визначені у статті принципи буде ефективним за умов неперервного моніторингу якості підготовки майбутніх учителів. Відповідний моніторинг вимагає проведення як на індивідуальному та локальному, так і державному і регіональному рівнях.

Перспективними напрямками подальших досліджень відповідної проблеми слід вважати: 1) розробку класифікації методів перетворення мистецтва в провідний засіб досягнення якості педагогічної освіти; 2) визначення сукупності провідних форм і засобів управління процесом естетизації педагогічного навчального закладу; 3) визначення дидактичних правил віддзеркалення у змісті педагогічної освіти її мистецького складника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акопян К. З. Этьен Сурио: философское размышление об искусстве, или эстетическое размышление о философии // Вопросы философии. – 1994. – № 7–8. – С. 100–104.
2. Андрущенко В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11–17.
3. В. В. Краевский, Е. В. Бережная. Методология педагогики: новый этап: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. Краевский, Е. Бережная. – М. : Издательский центр «Академия», 2006. – 400 с.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Дубасенюк О. А. Професійно-педагогічна освіта: методологія, теорія, практика: монографія / О. А. Дубасенюк. – Т. 1. – Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 400 с.
6. Естетичне виховання : довідник / В. Мазепа, А. Азархін та ін. ; упоряд. П. Яронцева. – К. : Політвидав України, 1988. – 214 с.
7. Зайчук В. О. Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти / В. О. Зайчук // Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти. – Матеріали методологічного семінару АПН України. 15 листоп. 2006 р. – К. : СПД Богданова А. М., 2007. – С. 22–29.
8. Запесоцкий А. С. Культурология и педагогика: проблемы взаимосвязи // Педагогика. – № 6. – 2010. – С. 3–7.
9. Звонников В. И. Контроль качества обучения при аттестации: компетентностный подход / В. И. Звонников, М. Б. Чельшкова. – М. : Логос, Университетская книга, 2009. – 272 с.
10. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія / І. Зязюн. – Черкаси: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
11. Комарова А. И. Эстетическая культура личности / А. И. Комарова. – К.: Вища, 1988. – 151 с.
12. Костюк Г. С. Про роль спадковості, середовища і виховання в

- психічному розвитку дитини / Г. С. Костюк // Праці республіканської наукової конференції з педагогіки і психології / за заг. ред. проф. Г. С. Костюка. – Київ : Радянська шк., 1941. – Т. 2. Психологія. – С. 3–35.
13. Красильникова Г. В. Європейські підходи до моніторингу якості вищої освіти у документах та стандартах / Г. В. Красильникова // Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи : зб. наук. праць / Редкол. Л. Б. Лук'янова (голова) та ін. ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. – К. : Луганськ: НОУЛІДЖ, 2014. – Вип. 1 (8). – С. 211–221.
 14. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття // Освіта України. – 2002. – 28 грудня.
 15. Ляшенко О. І. Освітні системи як об'єкт моніторингу якості освіти / О. І. Ляшенко // Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти. – Матеріали методологічного семінару АПН України. 15 листоп. 2006 р. – К. : СПД Богданова А. М., 2007. – С. 29–34.
 16. Максимова В. Н. Акмеология: новое качество образования: Книга для педагога. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – 101 с.
 17. Миропольська Н. Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика / Н. Є. Миропольська; АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К. : Парламент. вид-во, 2002. – 204 с.
 18. Моляко В. А. Психология решения школьниками творческих задач / В. А. Моляко. – К. : рад.шк., 1983. – 96 с.
 19. Пирадов А. В. Эстетическая культура личности / А. В. Пирадов. – Л. : Знания, 1979. – 176 с.
 20. Савченко О. Я. Теоретичні підходи до визначення якості шкільної освіти / О. Я. Савченко // Проблеми якості освіти: теоретичні і практичні аспекти. – Матеріали методологічного семінару АПН України. 15 листоп. 2006 р. – К. : СПД Богданова А. М., 2007. – С. 16–22.